

**Міжнародна наукова конференція Національної бібліотеки України імені
В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у
міжнародний бібліотечний простір» (2024)**

**Семінар «Українська юдаїка: історія збереження та вивчення бібліотечних,
архівних, музейних фондів і пам'яток України»**

Батанова Тетяна Олександрівна,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8407-9649>,

завідувачка відділу,

відділ фонду юдаїки,

Інститут рукопису,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Київ, Україна

e-mail: Batanova@nbuv.gov.ua

**«БІБЛІОЛОГІЧНИЙ ЗБІРНИК» ІНСТИТУТУ ЄВРЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
ПРИ ВСЕУКРАЇНСЬКІЙ АКАДЕМІЇ НАУК ЯК ДЖЕРЕЛО ДО
ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ ЮДАЇКИ**

«Бібліологічний збірник», виданий 1930 року бібліологічною комісією Інституту єврейської пролетарської культури при Всеукраїнській академії наук, є цінним джерелом до вивчення історії українських бібліотечних фондів юдаїки і єврейського друкарства.

Ключові слова: «Бібліологічний збірник», історія, юдаїка, їдиш, Інститут єврейської пролетарської культури, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

1930 року бібліологічна комісія Інституту єврейської пролетарської культури (далі – ІЄПК) при Всеукраїнській академії наук підготувала до друку й видала у Центральному видавництві народів СРСР [Москва, Харків, Мінськ]

перший і єдиний том запланованого багатотомного наукового їдишомовного фахового видання «Бібліологішер замлбух» (паралельна назва українською – «Бібліологічний збірник»). Наклад першого тому у 1500 примірників було надруковано у 2-й друкарні державного тресту «Київ друк». Видання під редакцією радянського діяча, науковця й директора ІЄПК Йосипа Ліберберга складалося з окремих титульних аркушів їдишем, німецькою й українською мовами, 546 сторінок тексту їдишем, семи сторінок коротких україномовних анотацій до їдишомовних матеріалів збірника, а також їдишомовного, україномовного та німецькомовного змісту видання. Оцифрована скан-копія цього, натеper вже рідкісного, видання й цінного джерела є доступною дослідникам на онлайн-платформі Цифрової їдиш-бібліотеки ім. Стівена Спілберга Книжкового Центру їдишу в Амгерсті, США (URL: <https://www.yiddishbookcenter.org/collections/yiddish-books/spb-nybc211050/biblyologisher-zamlbukh-i-vol-1>).

Збірник містив ґрунтовні наукові розвідки різних авторів: статистичні відомості та статті у галузі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографії та літературознавства. Зміст був укладений за шістьма розділами: «Загальний відділ» зі вступною, концептуальною й ідеологічною, статтею Й. Ліберберга «Завдання єврейської бібліології»; «Історія преси та друку»; «Бібліографічні етюди та рецензії»; «Бібліотекографія»; «Бібліографія»; «Varia» (сюди увійшли невеликі повідомлення про поточні події у царині літературознавства, мовознавства, а також бібліотечного й наукового життя).

Для сучасних дослідників історії українських бібліотечних фондів юдаїки важливими для детальнішого наукового аналізу є такі матеріали розділу «Бібліотекографія»: стаття Й. Ліберберга «Бібліотека та архів преси Інституту Єврейської Культури» (с. 249–265); праця «Єврейський відділ Всенародної Бібліотеки України» (с. 266–271) Ізраеля Мітельмана, тодішнього керівника відділу ВБУ (у грудні 1931 р. його було звільнено з посади); статистично-історична розвідка «Київська Центральна державна бібліотека ім. М. Вінчевського» (с. 272–280) Лейба Броварніка, директора бібліотеки.

Й. Ліберберг не лише таврує своїх суперників у галузі академічної юдаїки за їх «буржуазність», згадує успішні «чистки» співробітників у ВБУ, але й детально оповідає про дари, передачі фондів з інших установ до ІЄПК (зокрема й фонди гебраїки та юдаїки з Бібліотеки ім. М. Вінчевського), збиральницькі поїздки співробітників ІЄПК містечками й містами України та Росії з метою поповнення бібліотеки ІЄПК. Усі три вище згадані у статтях бібліотечні зібрання сформували теперішні фонди юдаїки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Наприкінці 1930-х рр., після закриття Бібліотеки ім. М. Вінчевського та переформатування ІЄПК (а фактично скорочення діяльності) на Кабінет єврейської літератури, мови і фольклору при Академії наук УРСР, їхні бібліотечні фонди надійшли до Бібліотеки академії наук (БАН) УРСР (колишньої ВБУ й майбутньої НБУВ). Відтак фонди єврейського відділу БАН могли налічувати понад 250 тисяч одиниць зберігання. До початку німецько-радянської війни ці фонди юдаїки не встигли до кінця опрацювати, а відсутність облікових даних станом на 1941 р. не дає можливості встановити точні втрати під час війни. Теперішнє унікальне зібрання документів з історії та культури єврейства (рукописів, періодичних видань, книг, записів музичного фольклору), які нині зберігаються у відділі фонду юдаїки Інституту рукопису НБУВ, налічує близько 150 тисяч одиниць зберігання.

Цікавим є повідомлення «Єврейський відділ Харківської державної бібліотеки ім. В. Г. Короленка» (с. 297–299) бібліографа Хацкеля Надея. Окремої згадки варта історико-бібліотекознавча стаття до 100-річчя заснування першої на теренах колишньої імперії публічної книгозбірні «Одеська державна публічна бібліотека» (с. 291–296) Олександри Тюнеєвої, завідувачки відділу рідкісних видань і рукописів і засновниці Музею книги. У статті вказано, що в Одеській бібліотеці книги їдишем почали каталогізувати лише з 1927 р., коли для цього було запрошено на роботу окрему людину. У примітці від редакції збірника зазначено, що невдовзі згадані єврейські книги були передані до бібліотеки ІЄПК. На час виходу збірника наприкінці 1930 р. О. Тюнеєву з

політичних мотивів було звільнено з роботи. Для порівняльного аналізу щодо стану єврейських бібліотечних фондів у бібліотеках інших радянських республік варто також звернути увагу на статтю «Єврейський відділ Білоруської Державної Бібліотеки» (с. 281–290) Нохума Рубінштейна, керівника відділу.

Важливими джерелами до вивчення єврейського друкарства є такі бібліографічно-статистичні ґрунтовні праці: Аврома Кіржніца «11 років єврейської преси в Радсоюзі» (с. 104–112), у якій автор зосереджується не лише на радянській комуністичній пресі, але й дає статистичний і тематичний огляд усіх періодичних видань 1917–1928 рр., та роботи Іуди (Юди) Квітного «Єврейська книжкова продукція СРСР за рр. 1917–1921» (с. 349–369) та Залмена Ратнера спільно з І. Квітним «Єврейські книжки в СРСР за рр. 1917–1921» (с. 371–486). У тому ж 1930 р. згадані вище роботи виходили також окремими виданнями.

Tetyana Batanova,

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8407-9649>,

Head of the Department,

Judaica Department,

Institute of Manuscript,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: Batanova@nbuv.gov.ua

**«BIBLIOLOGISHER ZAMLBUKH» OF THE INSTITUTE OF THE JEWISH
CULTURE AT THE ALL-UKRAINIAN ACADEMY OF SCIENCES AS A
SOURCE TO STUDY UKRAINIAN LIBRARY COLLECTIONS OF
JUDAICA**

“Bibliologisher zamlbukh”, published by the bibliological commission of the Institute of the Jewish Proletarian Culture at the All-Ukrainian Academy of Sciences, is a

valuable source to study the history of Ukrainian library collections of Judaica and Jewish printing.

Keywords: “Bibliologischer zamlbukh”, history, Judaica, Yiddish, Institute of the Jewish Proletarian Culture, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine.